

(əvvəli ötən sayımızda)

Mixi yazı mətnlərinin şif-rəsini ilk olaraq çözmüş in-gilis rahibi və linqvisti Ed-ward Hinks də aqlütinativ qru-luşa malik Sumer dilinin Elamdili ilə eyni dil ailəsinə mənsubluğu fikrini irəli sür-müşdür. (Edward Hinks, 1863, Səh, 18)

Lenorman, Oppert kimi müəlliflər təsdiq edirlər ki, Sumerin mixi yazısını turan-lılar və iskitlər icad etmiş-lər. Qədim dövrlərdə Oksus çayı sahillərindən Mesopo-tamiyaya gələn turanlılar öz sivilizasiyalarını, yazılarını və dillərini də bura gətirmiş-lər. ATmixi yazılarda ata de-məkdir, türk dilində də bu eynilə ata adlanır. Tur Mid-ya dilində "oğul" deməkdir. Türklər midyalılarla eyni mənşəyə malikdirlər. (Ed-ward Hinks. 1863, Səh. 6)

Kassilərin, yəni gerçək adları Kas və ya Kus olan qədim Ön Asiya etnosunun dillərini araşdıran Amerikalı araşdırıcı Arnaud Fournet yüzlərlə kassi, hurri, xatti və urartu sözlərini müqayisəli şəkildə araşdıraraq onların eyni kökə malik olduğunu müəyyən etmişdir. (Arnaud Fournet. 1978)

Fournet hurri dilini türk dilləri ilə müqayisə edərək olumlu nəticələr əldə etmiş-dir. Onun ehtiyatla gəlidiyi nəticəyə görə Hurri dilinin Türk dilləri ilə ümumi cəhətləri az olsa da, hurri dili ti-poloji baxımdan türk dillərinə çox yaxındır və hurri di-lində də, türk dillərində ol-duğu kimi şt istisna olmaqla saıtlərin harmoniyası yox-dur. (Arnaud Fournet. A Ma-nual of Hurrian, 2013, Səh. 5)

İngilis assuroloqu Vad-dell sumerlərin Kuria adlan-dığı Kiçik Asiyaya və Su-riyaya köçüb yerləşən Xhatti (Xatti)tayfalarını sumerlərlə eyni mənşəyə malik və onla-rın bir qolu hesab edirdi. Su-merlərin qalıqları olan khat-tilərin sonradan öz yerlərini tər-k edib Finikiyada, Suriya-da, Kilikiyada, Kiçik Asiya-da Kuria ərazisinə yerleş-mələrinin səbəbi Assuriya-nın sami kralı Sarqonun şim-al və şərq istiqamətində yerleşən ölkələrə qarşı apardığı dağıdıcı müharibə-ləri olmuşdur. (Waddell L. 1929, Səh. 45)

Arxeoloq və assuroloq Volleyə görə Sumerlər qara-

Vinkler də sumerlərin Midi-ya və Elam xalqlarının mən-sub olduqları eyni tayfalara mənsub olduqlarının müm-kün olduğunu yazır. (Hugo Winckler, 1892, Səh. 78)

Amerikanın görkəmli as-suroloqu Frankfort sumerləri Zaqros dağları ətəklərində və yaylarında yaşayan elam, quti, kassi və digər sami olmayan xalqlarla qo-humluq əlaqələrinə malik ol-duğu fikrini müdafiə edir.

Ələsgər Siyablı

Dünya tarixinin Turan dövrü

saçlı, dilləri aqlütinativ qu-ruluşa malik olub fiziki tip olaraq hind-avropalı olsalar da, dilləri etimoloji cəhətdən qədim türk Turan dilinə bənzəyirdi. Sumer əfsanələrində təsvir olunduğuna gö-rə onlar dağlıq bir ölkədən

gəlmiş və Bibliyanın yaradı-lış əfsanəsində təsvir olun-duğuna görə Sinar ölkəsində yerləşmişdilər. Onların gəldikləri bu dağlıq ölkə Elam idi. (Leonard Woolley, 1928, Səh. 46)

Spayser İkiçayarasının sumerlərdən öncəki xalqın doğulan gəldiyini və bu xalqın elamlar olduğunu iddia edir və iki xalqın qohum xalqlar olduğunu fikrini müda-fiə edir.

G.Smit Samilərə qədər Sumer-akkad və Elamın əhalisinin eyni irqə və dilə malik olan turanlılardan ibarət olduğunu yazır. (G.Smith, 1880, Səh. 80)

Alman assuroloqu Huqo

Onun yazdığına görə Uruk dövründə Mesopotamiyaya gələn samilər onun şərqində məskunlaşaraq sumerlərlə onların ilkin vətənləri olan Zaqros dağları tərəfdə qalan qohum tayfaları elam, quti, kassi və s. ilə aralarındakı əlaqəni pozmuşlar. (H.Frankfort. 1951. Səh. 57-58)

Sumer və subirlərin eyni kökdən olduqları fikrini mü-dafiə edən Emil Forrer subir dilini İkiçayarasının bir su-mer dialekti kimi qəbul edir. Emil Forrer Kiçik Asiyanın qədim xalqı olan Hatti dilini Sumer dili ilə əlaqələndirir və onları birlikdə Hatti-son-quer avtoxton etnos adlandı-

rır. (Emil Forrer. Journal Asiatuque, Paris 1930 okt -dec. Səh. 227-228)

Artur Unqnad Hitit dövlə-tinə mənsub olanların böyük əksəriyyəti istər ərazi, istər dil mənsubiyyəti və istərsə də dini etiqad baxımından subarlılara aid olduqlarını yazır. Bu insanların hititli olması yalnız onların Hitit dövləti təbəələri olması ilə müəyyən olunurdu. Özlərini xaldi adlandıran Urartulular da Önasiya irqinə mənsub idilər, daha doğrusu subar-lar idilər. Zəncirli, Karka-mış, Tell Halafın daş abidə-lərində təsvir olunmuş insan tipləri e.q. 2-ci minillikdə bölgəyə gələn arilərdən ön-

rın qalıqları bu gün Qafqaz-da məskunlaşan kumuxlar-dır(A.Wirth, 1905. Səh. 27)

Bu fikri irəli sürməklə Virt Qumux türklərinin mən-şə baxımından xattilərlə və sumerlərlə eyni etnik kökə malik olduqlarını təsdiq edir.

Köniq maday/midiyalıları subirlərlə eyniləşdirərək ya-zır: "Amadai, Matai və Madai adların bu xalqın subar xalqı ilə möhkəm şəkildə qarışmış olduğunu göstərir. Zaqrosun hind-avropa dillərinə qədər-ki dillərində "t" və "d" yerdə-yişimi xarakterik əlamət təş-kil edir. Madalar bura daha öncələri köçüb gəlmiş su-barlar, lullubilər və qutilərlə eyni kökə mənsub idilər. Madalar bir köçəri heyvan-dar xalq kimi at bəsləməkdə mahir idilər və madar atları böyük şöhrətə malik idi. Mi-diyanın ilk hökmdarı Dayya-kunun adı bir subar adı idi. (König F.W. 1934, Səh. 8)

Hommel sosial təbəqə-ləşməyə uyğun olaraq Su-mer dilinin də bu təbəqələ-rin sosial statusunu özündə əks etdirən dialeklərə bölün-düyünü yazır. Sumer-akkad-dabir neçə dil ləhcəsi möv-cud idi. "Eme-qir" müqəddəs dil, əyanların və ya əsilzadələrin dili, bu dil ölkənin köklü əhalisi olan kienqi-su-merlərin dili idi, "eme sal" qadınların dili idi. "İmi lux" kölələrin dili idi. Sami ak-kadlar Sumeri işğal etmə-dən öncə sumerlərə tabe olan kölələr idilər. F.Hom-melin yazdığına görə Akka-dın qədim adlarından biri Meluxa olmuşdur. Meluxa sözünün mənası "Kölə dilin-də danışan ölkə" deməkdir. (Hommel F. 1885, Səh. 234, 235)

Sumer toplumunun ilkin dövrlərdə tribal-tayfa xarak-terinə malik olması sumer dilinin dialektlərə malik ol-ması ilə də sübut olunur. (Dğəkonov İ.M. 1959. səh. 164)

Sumer dili qrammatikasını tərtib etmiş Arno Poebel Sumer mixi mətnlərini araş-dıraraq bu dilin 5 dialektə malik olduğunu müəyyən et-mişdir. (A.Poebel. 1923,pa-raq. 4)

Keçən əsrlərin və müasir dövrün görkəmli bilim adam-larının linqvistik, arxeoloji və antropoloji tarixi də-lillərə əsasən tarixin ilkin dövrlərində Ön Asiyada məskunlaşmış, sami və ari olmayan əhalinin böyük əksəriyyətinin təşkil edən tu-ranlı mənşəyə malik xalqla-rın Sumerlərlə etnik və dil baxımından yaxın qohumluq əlaqələrinə malik olduqları haqqındakı fikirləri bu əla-qələri inkar edən qeyri elmi, qərəzli mövqəyə sərgiləyən bəzi araşdırıcıların tezislərini kökündən təkzib etmək-dədir.

(ardı gələn sayımızda)